

u saobraćajnom ili književnom govoru. To je svakako znak, da se kod tog glagola već stvorio jezični uzus. Tako će se zacijelo danas sutra stvoriti uzus i kod *legalizovati*, ma da se danas čuje i *legalizirati*. Dakako, da jezični čistilac mora u ovakvim slučajevima, kad nema izrađenog pravila u jezičnom uzusu, postupati po jezičnom osjećaju. Tako mu ostaje, da se odluči ili za *bagatelisati* ili za *bagatelizirati*, jer se još ne govori ili barem rijetko *bagatelizovati* i t. d. Jezični uzus se odlučio na primjer samo za *egzercirati*. Nitko ne će kazati *egzercovati ili *egzercisati. Tako se govori i samo *korumpirati*, a ne *korumpisati* ili *korumpovati*, kao što se govori samo *bankrotirati*, *kamuflirati*, *lansirati*, *atakirati* i t. d.

Sa gledišta narodnog jezika dakako da zaslužuje potporu i u neku ruku favoriziranje samo domaći sufiks *-ovati*, ali gdje se već utvrdio donekle uzus sa *-irati* ili *-isati*, tu ne treba da se nasilno stvara izvedenica na *-ovati*.

Dok se ne utvrdi jezični uzus, kada će se upotrebljavati *-ovati*, *-irati* ili *-isati*, dotle dakako pomaže samo kadikad jezični osjećaj. Kako u današnjem jeziku prevladava pravilo, da se osnova ne mijenja zbog fonetskih zakona (tip vukovi mjesto vūci), morat će se možda dati prednost sufiksu *-ovati* kod stranih glagola, koji se svršuju na *-k*, tako u *praktikovati*, *redukovati*, *falsifikovati* i t. d. mjesto *practicirati*, *reducirati*, *falsificirati* zbog izbjegavanja promjene *k* u *c* u stranom jeziku. Ali takvih je pravila malo.

Bit će uvijek ljudi, kojima se izvjestan sufiks više dopada, kao na primjer *-isati* u *terorisati* mjesto *terorizirati* ili *terorizovati*. Ali već i kod najnovijih posuđenica ne postoji mogućnost, da se *-irati* zamijeni sa *-isati* ili *-ovati*. To najbolje dokazuje avijatičarski glagol *aterirati* od fr. *atterrir* (od priloga *à terre*) i t. d.

Bit će, prirodno, i takvih slučajeva, da će se izvjesne izvedenice na *-isati*, *-irati* i *-ovati* označivati kao beogradizmi ili zagrebizmi. Ta se pojava ne može izbjeći. Kod nekih glagola se već stvorio izvjestan uzus u Beogradu na *-isati*, a kod drugih u Zagrebu na *-irati*. Tu pomaže samo jezična tolerancija: dopuštanje jedne i druge upotrebe i ostavljanje vremenu, da kaže svoje, jer smo vidjeli, da baš u Beogradu postoji tendencija širenja izvedenica na *-irati*, i to možda više negoli za *-isati* ili *-ovati*.

JE LI OBLIK FUTURA I. SLOŽENICA?

Ljudevit Jonke

Buduće vrijeme ili futur I. ima u hrvatskom ili srpskom jeziku dvojake oblike, i to prema tome, da li je enklitički oblik prezenta glagola *htjeti* ispred infinitiva glagola, od kojega se tvori futur, ili iza njega. Tako onda futur I. od glagola *nositi* glasi *ja ću nositi* ili *nosit ću* (po Boranićevu

Pravopisu), odnosno *nosiću* (po Belićevu Pravopisu), a isto takav oblik od glagola *reći* glasi *ja ću reći* ili *reći ću* (i po Boranićevu i po Belićevu Pravopisu). Kao što vidimo po navedenim varijantama, samo se u jednom slučaju ne slaže pisanje futura I. po Boranićevu i Belićevu Pravopisu, i to u liku *nositi ću* i *nosiću*. U današnje vrijeme, kada se sporazumno radi na jedinstvenom pravopisu, koji bi vrijedio i u hrvatskoj i u srpskoj književnosti, vrijedno je razmotriti, kako je došlo do takvog dvojakog načina pisanja, te koji način više odgovara naučnim principima i napokon, ne bi li se ipak moglo naći jedinstveno rješenje, da se tako ukloni ta dvostrukost, koja postoji već više od jednog stoljeća.

Za t. zv. kontrahirano pisanje oblika futura I. (*nosiću*) izjasnio se prvi kod Srba Vuk St. Karadžić godine 1818. u gramatici, koja je izašla kao predgovor njegovu »Srpskom rječniku«. Na str. LV.—LVI. toga Rječnika Karadžić veli doslovno: »Buduće vrijeme sastavi se s pomoću glagola *ću* ili *oću*), n. p. *oću mu dati, njemu ću dati; mi ćemo kupiti* i t. d. Ali kad sila govora ide upravo na glagol i *će* dođe za njim, onda se izbaci ono posljednje *ti*, i mjesto njega dođe *će* te se sastavi s glagolom u jednu riječ, n. p. *daću, kupiće, platićemo, imaćete, oplešću* (već je kazato kako se s pred *ć* pretvori u *š*), *ješčemo* i t. d.« Svi su srpski gramatičari i pravopisci poslije Karadžića prihvatili takvo rješenje, pa je ono tako ušlo i u Belićev Pravopis iz godine 1923., kao i u najnoviji iz godine 1950./52.

Ovo Karadžićevo rješenje bilo je poznato Ljudevitu Gaju i njegovim jezičnim stručnjacima Vjekoslavu Babukiću i Antunu Mažuraniću tridesetih godina XIX. stoljeća, kad su oni u kajkavskom Zagrebu uvodili štokavsko narječje kao zajednički književni jezik za sve Hrvate bez obzira na dijalekte. Pa ipak, u prvoj »ilirskoj« gramatici, u »Osnovi slovnice slavjanske narčja ilirskoga«, koja je izlazila u »Danici ilirskoj« od br. 10.—15. godine 1836. i izašla iste godine kao posebna knjižica, njezin autor Slavonac Vjekoslav Babukić ne usvaja Karadžićevo rješenje, nego propisuje pisanje *čitat ću, pit ću, trest ću* s napomenom: »a ne *čitać ću* ili *čitaću*«. Pritom on dodaje uputu, da se ono *t* ispred *ću* ne čuje, dakle i ne izgovara: »... valja da se u njemu srodni glas *ć*, pred kojim stoji, okretje.« Ali premda se to *t* ne čuje, Babukić veli, da ga treba pisati: »Pravilo vendar i razbor potrebuje, da se *t* piše.«¹ Takvo je rješenje prihvatio i gramatičar Antun Mažuranić u »Temeljima ilirskoga i latinskoga jezika«, koji su izašli god. 1839. u Zagrebu, pa na str. 67., 85. i 86., gdje se govori o tvorbi futura, čitamo samo oblike *pisat ću, čitat ću, bit ću pisao, bit ću čitao, skakat ću, skočit ću* i t. sl. Tako su to onda preuzeli i njihovi sljedbenici, osobito pisac školskih gramatika Adolfo Veber Tkalčević, koji daje i potanje obrazloženje za takvo pisanje, na pr. u »Slovnici hrvatskoj za srednja učilišta«, Zagreb,

¹ Vidi spomenutu »Osnovu«, Zagreb, 1836., na str. 53.—55.

1876., na str. 70. Tu on kaže, da se *bit ću* u brzu izgovoru izgovara kao jedna riječ, »pa tako neki pisci pišu i: *biću*; za čim se netreba povoditi, jer bi se onda moralo pisati i: *biosam*, čega ipak oni pisci nečine«. Devedesetih godina XIX. stoljeća preuzeli su takvo pisanje i prof. Ivan Broz u službenom »Hrvatskom pravopisu« 1892. i prof. Tomo Maretić u »Gramatici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika« god. 1899., premda su se oni gotovo u svemu ugledali u Karadžića i Daničića. Maretić se čak i 1931., kad je bio na snazi službeni propis o kontrahiranom pisanju futura I., u drugom izdanju spomenute Gramatike na str. 33. izričito zalagao za nekontrahirano pisanje (*čitat ću*) navodeći ove razloge: »Ali kad svi pišemo *opet ću* (doći), *dvaput ćeš* (dati), *kad ćeš* (otići), *sad ćemo* (vidjeti), premda govorimo *opeću*, *dvapućeš*, *kaćeš*, *saćemo*, mislim, da nije protivno fonetičkom pravopisu ni pisanje *mislit ću*, *čuvat ćeš*... osobito, što se oblici *mislit*, *čuvat* često nalaze u narodnim pjesmama svih štokavskih govora (v. § 248 d); uostalom pisanju *misliću* protivi se činjenica, što se enklitike nikad ne pišu zajedno s riječju, koja je pred njima (dakle ne *govoriosam*, *čudimse*, nego *govorio sam*, *čudim se* i t. d.)«. Tako je to usvojio i prof. Dragutin Boranić i u 10. izdanju »Pravopisa hrvatskoga ili srpskoga jezika« god. 1951. na str. 4. obrazlažući to time, da se glasovi kod nas pišu redovno onako, kako se izgovaraju u zasebnoj riječi, ali fonetički se princip ne primjenjuje u pismu u vezama dviju riječi: »Iako se izgovara *ot kuće*, *pašće*, opet se piše *od kuće*, *past. će*.«

Kako su spomenuti jezični stručnjaci jedne i druge strane uživali velik ugled u svojem narodu, tako se eto na temelju različenog tumačenja istoga problema desilo, da se oblici futura I. pišu u hrvatskoj književnosti već 120 godina nekontrahirano, a u srpskoj književnosti već 140 godina kontrahirano. Prije toga vremena bilo je pisanja na više načina, čak i *nositi će* i *nositiće*, ali za današnji književni jezik odlučno je ono, što se formiralo u nedalekoj prošlosti, u novijem razdoblju, u vrijeme naučnog proučavanja jezika i naučnog određivanja pravopisnih norma. U posljednje vrijeme kritički se pretresaju sva osnovna i pojedinačna pitanja našega pravopisa, pa se naravno i pitanje pisanja futura I. želi riješiti samo s pomoću naučnih razloga. Pri tom se kao polazna točka za rješavanje toga problema postavlja pitanje, da li je futur I. u obliku *nosit ću* i *nosiću* složeni glagolski oblik ili složenica. Ako se s naučnim razlozima utvrdi, da je to složeni glagolski oblik, trebalo bi ga pisati odijeljeno (*nosit ću*), a ako se utvrdi, da je složenica, trebalo bi ga pisati zajedno (*писаću*).

Ovim se pitanjem nedavno pozabavio prof. Mihailo Stevanović u beogradskom »Našem jeziku«.² Po njegovu mišljenju futur I. s pomoćnim gla-

² M. Stevanović: »Složeni glagolski oblik ili složenica«, »Naš jezik«, knj. VI., 1955., str. 209.—224.

golom iza infinitivnog oblika valja držati za složenicu, i to stoga, što su oba njegova sastavna dijela promijenila neke svoje elemente, koje imaju kao samostalne riječi. U futuru *nosit ću* okrnjen je prvi njegov dio, infinitiv, a drugi dio promijenio je značenje: *ću* više nema voluntativno značenje, »nego pokazuje samo budućnost bez obzira na volju subjekta«. Pritom pisac odbija Maretićevo mišljenje, da se krnji oblici infinitiva (*misliti, čuvati*) i u tom obliku mogu priznati za književne, jer je književni oblik infinitiva samo *misliti, čuvati*. S pozivom na raspravu prof. Aleksandra Stojićevića »O pisanju složenica u srpskohrvatskom jeziku« iz godine 1935. i osobito na primjer *regbi* pokušava obesnažiti Maretićevo tvrdnju, da se enklitike nikad ne pišu zajedno s riječju, koja je pred njima. Na osnovu svega toga futur I. bi u takvu položaju i s takvim tumačenjem bio složenica, pa bi ga valjalo pisati samo kontrahirano: *nosiću, plešću*.

Ipak, ako problem ogledamo još s kojega gledišta, meni se čini, da ti argumenti nisu tako uvjerljivi, kao što se čini u prvi mah. Polazna točka za tezu o složenici sadržana je u ovoj formulaciji: »I ako obe te reči u takvome redu čuvaju u potpunosti i svoje značenje i svoj oblik, one kao takve, tj. kao posebne reči ostaju jedna pored druge sve dok ne dođe do promene ovih njihovih elemenata, ili oba ili bar jednog od njih.« Ako završni dio ove formulacije (*ili bar jednog od njih*) primijenimo na oblike perfekta *nosio sam, govorio sam*, tada bismo i te oblike morali shvaćati kao složenice, jer je i ovdje enklitički oblik *sam* izgubio svoje prvobitno egzistencijalno značenje te pokazuje samo prošlost bez obzira na osnovno značenje postojanja, koje ima glagol *biti, jesam, sam*, za razliku na pr. od oblika za futur II. *nosio budem*. Prema tome prof. Maretić je u svojoj argumentaciji pravilno povezao pisanje *nosit ću* i *nosio sam* po njihovoj srodnosti, ali on nije rekao, »da se enklitike nikada ne srastaju s rečima na koje se akcentatski naslanjaju«, nego da »se enklitike nikad ne pišu zajedno s riječju, koja je pred njima«. Prema tome tu njegovu tvrdnju ne pobija Stojićević primjer *regbi*, jer Maretić govori o pisanju, a ne o srastanju. Uostalom, Stojićević primjer *regbi* toliko je provincijalistički, da ne kažem dijalekatski, da ga ni Maretić u »Jezičnom savjetniku« ni Boranić ni Belić u Pravopisu, a ni Ristić-Kangrga u svojem »Rečniku srpskohrvatsko-nemačkog jezika« ne priznaju kao književni. On je svakako manje proširen nego krnji infinitiv u narodnim štokavskim govorima, u narodnoj i umjetničkoj poeziji. I zbog mnogih primjera krnjeg infinitiva u narodnoj poeziji, koji su navedeni na str. 218. »Našeg jezika«, i zbog mnogih, koje bi bilo lako navesti iz umjetničke poezije najnovijega vremena,³ ne bih se

³ Tako na pr. u kratkoj pjesmi Marina Franičevića (*Zapis o jednoj majci*, 3) takav infinitiv dolazi na dva mjesta: pa *ću* vam *ustat* u žetvene dane; i moj *će* korak s vašim uporedo *ostavit* biljeg preko toplih brazda. Ili u »Poemi za nas« Tanasija Mladenovića: da l' postoji metar, metar ko'im sve to *izmerit* se da. Isto tako u »Raheli« Vladimira Nazora: Ti ćeš *odmorit* na zdencu se tome. Sve to bez mučnoga traganja.

složio s mišljenjem, da se oni ne mogu smatrati osobinom književnog jezika, premda u određenoj, ograničenoj upotrebi. Jer jezik umjetničkoga djela po nekima predstavlja najviši domet jezičnog izraza.

Ali još je važnija od toga teoretskog razmatranja sintaktička upotreba oblika *nosit ću*, za koji neki tvrde da je zapravo složenica *nosiću*. Taj se oblik u rečenici ne vlada kao složenica, nego kao složeni glagolski oblik, kao što nam pokazuju primjeri: *Nosit ću sutra koku na pazar* i *Ne ću sutra nositi koku na pazar*. I tu su sintaktički odnosi posve jednaki sa sintaktičkim odnosima u primjerima: *Nosio sam jučer cipele na popravak* i *Nisam jučer nosio cipele na popravak*. Ovdje se, kao što vidimo, radi o tome, da se ta tobožnja složenica u niječnoj rečenici raspada, što bi bilo jedinstveno za glagolske složenice. Pogledajmo na pr. sintaktičku upotrebu glagolskih složenica, koje se spominju u navedenom članku! Pored spomenute složenice *regbi* na 221. strani spominju se u argumentaciji glagoli *mogbudem*, *smadbudem* i *htjedbudem* kao glagolske složenice, »u kojima je samo značenje prvoga dela izmjenjeno, a značenje sastavnih delova je ostalo isto«. Sintaktička upotreba tih »danas već zastarelih složenica« sasvim je drugačija od sintaktičke upotrebe oblika *nosit ću*. Za to je naveo obilje primjera prof. Maretić na 556. strani svoje Gramatike, a svi se oni podudaraju u tome, da složenice *mogbudem*, *htjedbudem* i druge slične ostaju nepromijenjene kao prave složenice i u niječnim rečenicama, na pr. *ako knez i vlastela htjedbudu* i *ako komitet nikako ne ćadbude ili ne mogbude*. To su prave glagolske složenice, koje se osjećaju kao jedno i ne cijepaju se u rečenici u svoje sastavne dijelove. Tako je isto i sa sintaktičkom upotrebom glagolske složenice *regbi*; ona ostaje nepromijenjena, složena u svima rečeničnim varijantama. A naša tobožnja složenica *nosiću* tako je raspadljiva na pr. u pjesničkom jeziku, da se između njezina prvog i drugog dijela umeću subjekti, objekti, adverbne oznake, kao što pokazuju ovi primjeri: *Širit se na zapad ti ćeš* (Nazorova »Djela«, Zagreb, 1946, III, 108); *Blagoslovit narode sve ću u tebi* (Nazor, III, 108); *Prenijeti ja ću* (Nazor, III, 176); *Patnici i većih jada, dokončati bog će i ove* (*Eneida*, Maretić, 1932, I, 199); *I reče mrući: sad drugi u ovu svirati ti ćeš* (*Ekloge*, Maretić, 1932, II, 38); *Pjevat i tebe ću, moćna o Palijo* (*Georgike*, Maretić, 1932, III, 1).⁴ Premda su svi ti primjeri iz pjesničkoga jezika, ipak time nije umanjena činjenica, da oblik *nosiću* nije prava složenica, jer se ni u pjesničkom jeziku nikada ne dešava, da se prave glagolske složenice tako cijepaju. One složenice *mogbudem*, *smadbudem*, *htjedbudem*, *znadbudem*, pa i složenica *regbi*, nikada ne doživljuju, pa ni u pjesničkom jeziku takvo cijepanje. A ako k tome još dodamo redovnu proznu upotrebu *Ne ću sutra nositi koku*

⁴ Svi su ovi primjeri uzeti iz materijala u raspravi prof. Stj. Ivšića »Nešto o jeziku u našoj versifikaciji« (*Jezik* I, 1, 10—18).

na *pazar* prema upotrebi *Nosit ću sutra koku na pazar*, mislim, da je u zajednici sa svim rečenim prilično jasno, da oblik futura I. nije glagolska složenica, nego složeno glagolsko vrijeme, kako od novijih naših gramatičara uče i Maretić i Florschütz i Brabec-Hraste-Živković⁵ za razliku od M. Stevanovića, koji u »Gramatici srpskohrvatskog jezika za više razrede gimnazije« god. 1951. oblik *pevaću* zove prostim glagolskim oblikom (na str. 221.), a u spomenutom članku složenicom, što je ovdje zapravo isto.

Ako bismo na temelju gornje analize usvojili misao, da je futur I. složen glagolski oblik, onda bi ga trebalo pisati kao dvije riječi: *nosit ću*. Tako i predlaže prof. M. Stevanović u spomenutom članku na 222. strani: »Ako prihvatimo gledište da je futur glagola s infinitivom na *-ti* kada enklitika dolazi neposredno za njim složen glagolski oblik, kao u primera tipa *čuvat ću*, mi smo samim tim usvojili i način njegova pisanja u tome obliku.« No dakako on konačno ne usvaja takav zaključak, jer on drži, da futur I. u obliku, o kojem raspravljamo, nije složen glagolski oblik, nego složenica. Ali po iznesenim dokazima u ovome članku futur I. nije složenica, nego složen glagolski oblik. I logično, ako bismo samo to uzeli kao odlučujući kriterij u alternativni *nosit ću*: *nosiću*, tada bismo i u zajednički hrvatsko-srpski pravopis morali unijeti samo pisanje *nosit ću*. No da li je to najvažniji kriterij u tome pitanju, o tome se još može razmisliti.

NEKE STILSKE KARAKTERISTIKE BOŽIĆEVIH »KURLANA«

Milojka Malinar

Potanka analiza Božićeva stila u »Kurlanima« tražila bi posebnu studiju. Zanimljiv i prilično potpun pokušaj stilske analize »Kurlana« dao je Vlatko Pavletić u »Stvaranju«, god. 1953., u br. 7/8. Ja ću se ovdje ograničiti na neke elementarne stilske osobitosti Božićeva jezika, i to na one, koje su uže povezane s njegovim rječnikom.

Postavivši sebi zadatak, da realistički opiše srednjodalmatinsko zagorsko selo i njegov varoški centar Sinj, Božić je usvojio ne samo голу jezičnu materiju, nego dobrim dijelom i način mišljenja i izražavanja sredine, koju opisuje. Kao što dijalozi u »Kurlanima« vjerno, gotovo registratorski bilježe nepatvoren govor sad brdskih težaka, sad poluodrođenih i poluciviliziranih pridošlica u sitnoj varošici-trgovištu, sad činovništva i »inteligencije« uglavnom domaćeg podrijetla, koja je zahirila u sitnoj i

⁵ T. Maretić: Gramatika hrv. ili srp. knjiž. jezika, Zagreb, 1931., str. 33. — J. Florschütz: Gramatika hrv. ili srp. jezika, Zagreb, 1940., str. 73. — Brabec-Hraste-Živković: Gramatika hrv. ili srp. jezika, Zagreb, 1954., str. 116.